

Uppslagsverk inför en ny gemenskap

I sommar har vi gjort en djupdykning i sakernas tillstånd. Vi har med all önskvärd tydlighet fått besked om hur det står till i Sverige, då, nu och i en tänkt framtid. **Niklas Altermark** och **Magnus Dahlstedt** har i *Bortom systemskiftet, mot en ny gemenskap* gjort ett imponerande arbete genom att samla forskare och experter inom en mängd områden som alla bidragit med texter till en tvärvetenskaplig, eller om man så vill, en holistisk temperaturmätare på vårt land.

"Om något kan hända dig, kan det hända mig.

Eftersom det skulle kunna hända oss måste vi bygga ett samhälle som tar emot oss, en osynlig hand av omfördelade resurser som öppnar vägen.

Det var revolutionärt då, men det är ännu mer revolutionärt nu,

det som måste göras:"

Citatet ovan som kan sägas fungera som en varudeklaration av boken är hämtat från kapitlet *Åtstramningar inom LSS* skriven av **Christine Bylund**, en av alla de forskare som nu gått samman och pekar på vad som skulle kunna bli en ny väg för "välfärdsstaten" Sverige.

Boken är indelad i sex väl avgränsade delar med ett samlat förord av **Göran Therborn**.

Det är omöjligt att kortfattat redogöra för det rika innehållet. Vi har därför valt ut några av artiklarna där vi försöker visa bokens kärna.

I avsnittet *Efter new public management* resonerar **Linda Alamaa** om styrningsfilosofin som minskat välfärdsprofessionernas

autonomi. En viktig utgångspunkt i NPM är det politiska projektet *nyliberalism*, som vill minska statens roll genom privatisering och konkurrensutsättning av den offentliga sektorn. En annan är *managerialismen* som är en idéströmning för modeller i syfte att styra och leda den offentliga sektorn. Den bygger på erfarenheter från industrin och misstror erfarenhetsbaserad kunskap och människors förmåga att organisera det egna arbetet på ett effektivt sätt. I stället har det ersatts av regelverk och mätmetoder. Resultatet har blivit en maktförskjutning mot de styrande skikten på professionens bekostnad. Filosofen **Jonna Bornemark** har även hon på liknande sätt visat mätysterins konsekvenser, bland annat i boken *Det omätbaras renässans*.

Mirjam Katzin analyserar i sin artikel valfrihetssystem i äldreomsorgen. Grundtanken är att privatisering av det offentliga ska fungera som de privata företagen, allt för att öka effektiviteten. Högerkrafter menade att den offentligt drivna äldreomsorgen hotade tillväxten. En av pådrivarna var dåvarande finansministern **Kjell-Olof Feldt**. Frågan om att privatisera äldreomsorgen politiserades vidare och begreppet valfrihet för medborgarna infördes, vilket fick genomslag på lokal nivå. Tjänstemännen i kommunerna skulle utöva tillsyn och kontroll av utförarna, samtidigt som de skulle stödja och ge dem goda förutsättningar att bedriva verksamheten. Att både kontrollera och ge stöd, uppgavs av många som motstridiga intressen. Frågan om kvalitet har blivit central och verktygen har blivit alltmer specifika, detaljerade och standardiserade till skillnad från det som uppskattas av brukarna som kontinuitet och relationer till personalen. Detta åsidosätts nu till förmån för detaljerade och formella krav som egentligen inte har mycket med den upplevda kvaliteten att göra.

Andreas Pettersson ägnar sitt avsnitt *Den svenska rätts(o)säkerheten* åt förändringen som skett genom den mängd regler som införts. Han tar socialtjänstens barnavårdsarbete

som ett exempel. Lagen som tidigare byggde på samhällspolitisk ideologi, omsorg om barnen (det goda samhället), har alltmer ersatts av en *juridifiering*, vilket innebär att den samlade mängden regler ökar på flera nivåer. Rättssäkerhetsskäl anges som orsak, fast det i själva verket medfört en sämre rättssäkerhet för enskilda. Fokuset på att följa regelverket, motsvaras inte av hur insatserna fungerar i praktiken. Man gör rätt enligt regelverket, men det blir ändå fel för den enskilde. Ett annat exempel som nämns är Försäkringskassan och socialförsäkringsförmåner för kroniskt sjuka och personlig assistans för människor med funktionsnedsättningar. Här har media rapporterat om en rad ärenden där barn med särskilda behov fått indragen eller reducerad tid för personlig assistans. Författaren konstaterar att den stora satsningen på ökad rättssäkerhet paradoxalt nog lett till att besluten uppfattas som sämre och förtroendet för Försäkringskassan minskat i stället för att öka.

Under avsnittet *Nationalismen* pekar författarna, **Aleksandra Åhlund**, **Carl-Ulrik Schierup** och **Magnus Dahlstedt**, på vårt land som en nation i stor ombildning. En djup solidaritetskris underblåst av marknadsliberal politik har omvandlat Sverige från ett av världens mest jämlika länder till det OECD-land som sedan mitten av 1990-talet visar den snabbast ökande ojämlikheten. Den visar sig bland annat i bostadsmarknaden, skolan, skillnader mellan centrum och förort samt landsbygdens utarmning. Den folkliga organiseringen som tidigare varit drivkraft till reformer som utgjort grunden för välfärdsstaten har försvagats och nyliberala idéer har lett fram till en rasifierad arbetsmarknad, ett marknadsstyrt skolsystem och en urholkning av flyktingpolitikens humanitära grund.

I spåren av polariseringen vaknar en våldsam politisk debatt med fokus på kriminalitet och "utanförskap" och åtgärder riktade mot speciella områden sätts in. Offren för systemskiftet beskylls därmed för sin egen utsatthet. Författarna pekar på att en folklig mobilisering håller på att

ske. Nationella protester mot marknadshyror, solidaritet med papperslösa, antirasistisk mobilisering på arbetsplatser och ungas organisering i "orten" är några exempel. Här finns kopplingar till den tidiga arbetarrörelsen som inger hopp!

Torun Elsrud följer i *En avhumaniserande deportationsregim* ett ärende på Migrationsverket där hon utförligt beskriver ett intensifierat byråkratiskt och administrativt våld i syfte att göra asylsökande människor oönskade och deporterbara. Här åsidosätts både mänskliga rättigheter och barnkonventionen. I en återgiven redogörelse från Migrationsverket identifierar Elsrud alla de ingredienser som leder fram till statliga övergrepp på människor som de beskrivs av **Zygmunt Bauman** i hans *Modernity and the holocaust* där han visar på logiken som användes för massmord på judar och minoritetsgrupper under världskriget. En skrämmande beskrivning av *auktorisering* för olika aktörer att utföra vissa moment, *rutinisering* av momenten och *avhumanisering* av de som drabbas, de asylsökande. Det pågår i vårt land nu. Utmaningen idag är att omdefiniera vår samhällskris från föreställningen att den orsakats av asylsökande till att det är den nedmonterade välfärden och avhumaniseringen av utsatta människor som är vårt största hot.

Sven-Erik Liedman delar den slutsatsen och menar i sin artikel *Bortom den nya nationalismen* att Sverigedemokraternas framgång vore otänkbar utan bakgrunden med folkhemmets relativa trygghet och oron som den nya ekonomin skapat. Vi måste finna vägar för att bryta ojämlikheten, avslöja populisterna som säger sig företräda folket, tämja kapitalismen och nynationalismen för att återta kontrollen över samhällsutvecklingen.

Samuel Edqvist diskuterar i avsnittet *Bortom staten* begreppet folkrörelse. Historiskt har begreppet kopplats till äldre organisationer som bildades i början av 1900-talet, främst nykterhetsrörelsen, frikyrkorna och arbetarrörelsen. Under 1930-talet kom folkrörelserna att inkorporeras i staten, som till exempel fackföreningsrörelsen och SAP, Sveriges

socialdemokratiska arbetareparti. Under 1980-talet blev både socialdemokraterna (den del som benämndes kanslihusögern och var särskilt framträdande inom finansdepartementet och statsrådsberedningen) och arbetarrörelsen också påskyndare av marknadsliberala idéer. En rad inskränkningar har införts i bland annat strejkrätten och i Lagen om anställningsskydd, LAS. Folkrörelserna har under senare decennier också tappat sin folkliga förankring. Sociala rörelser är viktiga för samhällsförändringar, men kan inte byggas på fornstora dagars folkrörelser. Idag är yttrandefriheten och föreningsfriheten viktiga frågor för framtiden att slå vakt om.

Bostadsmarknadens utveckling har haft en central roll i att öka ojämlikheten. En av förklaringarna är enligt **Carina Listerborn** och **Irene Molina**, att antalet hyresrätter sjunkit drastiskt. Allmännyttan säljer ut sina fastigheter till privata hyresvärdar som i sin tur är llerade med globala aktörer. Dessa ägnar sig i hög utsträckning åt *renoviction*, renoveringar som leder till så stora hyreshöjningar att många inte har råd att flytta tillbaka eller vräks. På så sätt kan hyresgästerna bytas ut mot mer bemedlade och hela områden byta befolkning. Parallellt har statens inblandning i byggandet minimerats sedan miljonprogramområdena byggdes. Kommunerna har förlorat rätten över bostadsproduktionen, bostadsförmedlingen har blivit frivillig och länsbostadsnämnderna har avskaffats. Det har lett till ett växande *bostadsprekariat* som varken har ett förstahandskontrakt eller äger sin bostad.

Hans Swärd redogör förtjänstfullt i *Den tudelade välfärden* för hur antalet hemlösa stadigt ökat sedan början av 1990-talet. Detsamma gäller antalet barn som själva befinner sig i hemlöshet eller med bägge eller en av föräldrarna i hemlöshet.

Att skaffa sig en egen bostad, tak över huvudet, har blivit den enskilt viktigaste investeringen för människor idag. En osäker investering som starkt påverkas av rådande konjunktur, ränteläge och inflation. När förmögenhetsskatten avskaffades ökade priserna omedelbart och så växer förmögenheterna hos de

som redan har och minskar möjligheterna för andra. I spåren av detta har bostadssociala rörelser som *Nej till marknadshyror* vuxit fram. De bidrog starkt till att stoppa lagförslag om marknadshyror i nyproducerade hyresrätter. En viktig motkraft där de boende och inte vinstuttagen står i fokus.

Seema Arora-Jonsson redogör i sitt avsnitt för förflyttningen från landsbygd/glesbygd till städerna i samband med den kraftiga industrialiseringen på 1960-talet. Mot framtiden och möjligheterna! Flyttbidrag, utrustningsbidrag och startbidrag utlovades för dem som flyttade för att bygga sig nya liv. Men när så industrialiseringen avtog fanns ingen motsvarande hjälp att flytta tillbaka. Avfolkningen skapade både oro och en bestående regional obalans. Landsbygden utarmades.

Sammanfattningsvis lär oss *Bortom systemskiftet, mot en ny gemenskap* att vi behöver känna till historien, vad som fört oss hit där vi är i dag. Vilka politiska beslut som tagits och av vilka skapar en djupare förståelse för de strategier och idéer som ligger bakom de senaste decenniernas utveckling. Författarnas gemensamma slutsatser är att alla välfärdsområden har utarmats sedan i början av nittiotalet. Om vi grundligt synar det nuvarande välfärdssystemets människosyn och dess ideal hamnar vi plötsligt i diskussionen om helheten i stället för om delarna. Om *vems liv som anses värdigt och sörjbart* som **Paula Mulinari** och **Vanna Nordling** så träffande skriver.

Det är lätt att bli uppgiven när fakta läggs till fakta, men det fina med den här boken är att den inte, som i så många andra liknande beskrivningar, stannar vid svårigheterna och problemen utan pekar på vägar, hur vi kan komma framåt – mot en ny gemenskap. Om vi bara lyckas höja blicken. Det hjälper inte att nostalgiskt titta tillbaka, för världen går inte att återskapa, den förändras. *Det går inte att kliva ner i samma flod två gånger, vattnet har bytts ut under tiden.*

Författarna skissar på tänkbara strategier för en möjlig förändring, även om vi inser att vägen dit är både lång och

problematiske. Boken är, trots att den är så omfattande (närmare 600 sidor), förvånansvärt lättillgänglig. Varje enskilt avsnitt är dessutom kompletterat med rika referenshänvisningar och författarpresentationer för den som vill fördjupa sig ytterligare. Ett uppslagsverk med mycket viktig kunskap samlad på ett ställe. En bok att återvända till och ta avstamp mot framtiden ifrån.

De mångas villkor

Bli de mångas kunskap.

Kunskapen blir insikt, insikten handling.

Förändring blir inte längre en möjlighet.

Den blir en nödvändighet.

Claes Andersson

Heléne Nellvik

Claudette Skilving

Bortom systemskiftet. Mot en ny gemenskap

Niklas Altermark & Magnus Dahlstedt

Verbal

**BORTOM
SYSTEM
SKIFTET
MOT EN NY
GEMENSKAP**

Niklas Altermark & Magnus Dahlstedt (red.)